

НОВИЙ ДОКУМЕНТ ПРО ДЕКОРАЦІЮ ІНТЕР'ЕРУ КАФЕДРАЛЬНОГО СОБОРУ ІВАНА БОГОСЛОВА В ЛУЦЬКОМУ ЗАМКУ

Документ, що публікується далі, походить з актової книги № 35 Луцького гродського суду (фонд 25) за 1586 р., що зберігається в Центральному державному історичному архіві України у Києві. Документом із книги Володимирського гродського суду за 1591 р. про „образ на муре намалеваный Иоана Богослова“¹ та невеликими фрагментами фресок Ісуса Христа XIV або початку XV ст. з північної стіни храму², що, очевидно, є частиною композиції „Воскресіння—Сходження в ад“³, обмежується поки що коло відомих документальних свідчень про фресковий живопис інтер'єру цієї церкви. Введення цього документа в науковий обіг доповнить поодинокі відомості про художнє оформлення кафедрального собору Івана Богослова в Луцькому замку.

Цей матеріал не був опублікований у виданнях Київської археографічної комісії, хоча ще на початку діяльності Тимчасової комісії для розгляду давніх актів, на третьому її засіданні 21 січня 1844 р., дійсний член Комісії, надвірний радник, професор Київського університету В. Домбровський запропонував для публікації в „Памятниках, изданных Временной комиссией для разбора древних актов“ виявлені в луцьких та володимирських гродських книгах важливі документальні пам'ятки з історії церковної унії⁴. Тоді йшлося про луцькі книги за 1561, 1569, 1570, 1573, 1581, 1585, 1640 та 1650 рр.⁵ Оскільки виявлених документів з історії церковної унії було явно недостатньо, професор М. Іванішев як редактор вирішив обмежитися виданням тільки матеріалів з актових книг створеного у квітні 1852 р. Київського центрального архіву⁶. Тому справи єпископа Кирила Терлецького, в тому числі й виявлені в луцькій грод-

¹ Центральний державний історичний архів України у Києві (далі — ЦДІА України у Києві), ф. 28, оп. 1, спр. 24, арк. 377 зв., 378. Опубл.: Архив Юго-Западной России (далі — Архив ЮЗР).— К., 1859.— Ч. 1, т. 1.— № 70, с. 292—295.

² Малевская М. В. Исследования в Луцком замке и в с. Зимно // Археологические открытия 1986 г.— Москва, 1988.— С. 305—307.

³ Александрович В. Українське малярство XIII—XV ст.— Львів, 1995.— Вип. 1.— С. 71.

⁴ ЦДІА України у Києві, ф. 442, оп. 152, спр. 232, ч. 1, арк. 159 зв.—162; Журба О. І. Київська археологічна комісія 1843—1921.— К., 1993.— С. 145—146.

⁵ ЦДІА України у Києві, ф. 442, оп. 152, спр. 232, ч. 1, арк. 42 зв., 64, 65, 67, 104 зв., 105 зв., 260, 320.

⁶ Левицкий О. И. Пятидесятилетие Киевской комиссии для разбора древних актов (1843—1893).— К., 1893.— С. 76, 77, 79, 89.

ській книзі № 35 за 1586 р., були опубліковані тільки 1859 р. — у першому томі частини першої „Архива Юго-Западной России. Акты, относящиеся к истории православной церкви Юго-Западной России. (1481—1596 гг.)“ за редакцією М. Іванішева. Документ, що публікується, зі зрозумілих причин, не знайшов свого місця серед 123-х документів першого тому першої частини „Архива“ — збірку було сформовано з тематично актуальніших документів, тобто королівських указів, грамот, папських булл, патріарших грамот, розпоряджень місцевих духовних властей, актів православних та уніатських соборів, протестацій, скарг, що висвітлюють історію православної церкви та ідейну й політичну боротьбу, яка точилася в середині та навколо неї до Берестейської унії й після її затвердження 1596 р.

Описання актових книг судово-адміністративних установ Правобережної України було розпочато у 1862 р.⁷ Але це джерело й надалі залишалося поза увагою дослідників також тому, що луцька гродська книга № 35 не потрапила до числа описаних актових книг Київського центрального архіву давніх актів, тоді як попередня книга № 34 (2068) за 1585 р. та наступна, № 37 (2069) за 1587 р. мають внутрішні описи. У „Списку актових книг“ цю книгу під № 2110 вміщено серед актових книг кінця XVI ст.⁸ У 1923 р. Археографічна комісія АН УРСР запропонувала нову інструкцію для описання актових книг⁹. Після 1925 р. до книги № 35 був складений інвентарний опис¹⁰, який аж ніяк не сприяє оперативному виявленню документів з історії мистецтва, але може зорієнтувати на номери документів з історії церкви. І тільки в 1998 р. старший науковий співробітник відділу давніх актів ЦДА України у Києві В. Страшко склав поактовий внутрішній опис до луцької гродської книги № 35.

Документ, що публікується, належить до низки матеріалів про тривалу боротьбу луцького й острозького єпископа К. Терлецького за повернення маєтностей, що належали Луцько-Острозькій єпископії й були розорені, розпродані родичам та друзям попереднім єпископом Йоною Борзобагатим-Красенським¹¹. Це, власне кажучи, заява протопопа церкви св. Дмитра і соборного духовенства (крилошан) церкви Івана Богослова від імені єпископа Терлецького про те, що гривна, яку, на його розпорядження, повинні були підвісити до образу св. Спаса на північно-східному стовпі правого крилосу церкви, мала бути золотою, а насправді, як з'ясувалося після огляду гривни ремісником, була латунною, позолоче-

⁷ Попова Л. Описання актових книг у Відділі стародавніх актів ЦДА УРСР // Науково-інформаційний бюлетень.— 1958.— № 3 (33).— С. 77; Купчинський О. А. З історії створення науково-довідкового апарату до фондів судово-адміністративних установ України XV—XVIII ст. // Архіви України.— 1976.— № 1.— С. 33.

⁸ ЦДА України у Києві, ф. 237, оп. 1, спр. 73, арк. 41.

⁹ Романовський В. Архів стародавніх актів та його фонди // Центральний архів стародавніх актів у Києві.— К., 1929.— С. 24, 25, 26.

¹⁰ ЦДА України у Києві, ф. 25, оп. 1, спр. 501, арк. 1—7.

¹¹ Архив ЮЗР.— Ч. 1, т. 1.— № 44, с. 197—198; № 46, с. 204—212; № 51, с. 223—227; № 52, с. 228—231; Іванішев А. Кирилл Терлецький // Русская беседа.— 1858.— Т. 3, кн. 1.— С. 9—15; Левицкий О. Южно-русские архиереи в XVI—XVII в. // Киевская старина.— 1882.— № 1.— С. 49—100; Ульяновський В. І. Історія церкви та релігійної думки в Україні.— К., 1994.— С. 98—99.

ною. В документі згадується факт передачі Луцько-Острозької єпископії минулого, 1585 р. Терлецькому та йдеться про те, що „скарби церковные в скарбниці на гори в церкви были списованы, там же, дей, грузна от образа Спасова...“ Але такого реєстру церковних скарбів з докладними відомостями про гривну в актових книгах не виявлено. До того ж у своїй заяві від 17 вересня королівський коморник Миколай Рокицький доводить до відома Луцького гродського суду, що 9 вересня того ж року разом з возними Луцького і Володимирського повітів Яськом Опарипеським та Ісакієм Долмацьким прибув до Луцька для прийняття всіх церковних маєтностей єпископії і перш за все церкви Івана Богослова та її передачі Терлецькому. Але ні привілеїв, ні листів на маєтки та фільварки, ні попередніх інвентарних описів цінностей і маєтків, згідно з якими подавалася єпископія Йоні Борзобагатому-Красенському, не знайшов; тоді ж духовенство й церковні слуги свідчили, що такі привілеї та фундуші на кожний маєток та двір „были в скарбе церковном, а тепер их нет“¹². Те саме підтвердили у своєму „визнанні“ возні Опарипеський та Долмацький¹³. Якою була гривна до передачі єпископії Терлецькому не відомо, але його підозра щодо підміни золотої гривни латунною була небезпідставною, її доля могла бути подібною до долі інших церковних маєтностей та скарбів, що висвітлюється листом-зізнанням Рокицького, записаним до книги Володимирського гродського суду в 1589 р. У цьому документі протопіп та священники заявляють, що невістка єпископа Красенського разом із синами Костянтинном та Василем „будучи при смерти владычней, взявши, дей, до рук своих рызницу из сребром церковным и уберы епископие и скрыню с привильями и з ыншими многими речами церковными побрала и себе привлацили [...] взяли, то ест с тое скрыни все привилья [...] до тое церкви соборное належачие и сребро и книги церковные [...] взяли привилей головный великого князя Люборта на церков соборную [...] а с церкви взяли хрест золотый великий работы велми коштовное везеное с каменем дорогим, который стоял тисеча золотых, камен великий дорогой из образу Пречистое Светое выняли и взяли, и до Кзданска продати отослали, которого шацовал шестсот таляров, Евангелие, сребром оправленое...“¹⁴ і т. д.

Документ підготовлено до публікації на основі „Методичних рекомендацій по передачі текстів документів XVI—XVIII ст.“, розроблених 1986 р. центральними державними історичними архівами України в Києві та Львові (автори В. Страшко, У. Єдлінська), а також „Правил видання пам'яток української мови XIV—XVIII ст.“¹⁵ та „Правил видання пам'яток, писаних українською мовою та церковнослов'янською української редакції“¹⁶.

¹² ЦДА України у Києві, ф. 25, оп. 1, спр. 34, арк. 1095 зв.; Архів ЮЗР.— Ч. 1, т. 1.— № 43, с. 195—196.

¹³ ЦДА України у Києві, ф. 25, оп. 1, спр. 34, арк. 1043 зв.—1044 зв.

¹⁴ Там само, ф. 28, оп. 1, спр. 22, арк. 306 зв.—310 зв.; Архів ЮЗР.— Ч. 1, т. 1.— № 46, с. 205—208.

¹⁵ Правила видання пам'яток української мови XIV—XVIII ст. / Упоряд. М. М. Пещак, В. М. Русанівський.— К., 1961.

¹⁶ Німчук В. В. Правила видання пам'яток, писаних українською мовою та церковнослов'янською української редакції.— К., 1995.— Ч. 1. Проект.

Документ публікується критично-дипломатичним методом, який передбачає збереження основних елементів графіки та орфографії першоджерела, але дозволяє публікаторові вносити деякі елементи нинішньої орфографії та пунктуації, котрі не створюють текст і водночас полегшують його сприймання. Метаграфування тексту здійснювалося сучасним шрифтом із доданням букв, яких немає в сучасній українській абетці: *ѣ, ѡ, ѣ, ѣ*, буква *ѡ*, передається знаком *я*. Відповідно до оригіналу метаграфувалися букви *ѣ, ѣ, ѣ, ѣ, ѣ, ѣ* незалежно від їхньої ролі та позиції у слові. Графічний елемент, що передає в більшості випадків звук „й“, друкується курсивним *и*. Діакретичні знаки не зберігаються. Надрядкова лігатура на місці „стенографічного знака“, що нагадує „малу сигму“, передається розчленованою, вводиться в рядок і набирається курсивом як *го*. Вводилися в рядок і набиралися курсивом також буквосполучення *ст* та всі інші надрядкові букви. Скорочені слова під титлами не розкриваються, титла зберігаються. Велика буква пишеться згідно з нинішніми правилами орфографії. Текст друкується без відзначення кінця рядків, але кінець сторінки відзначається двома похилими рисками (//). Текст документа розбитий на клаузули відповідно до вимог дипломатички. Нинішні розділові знаки вживаються в публікації згідно з розумінням публікатора та сучасними правилами пунктуації.

Володимир КРАВЧЕНКО

ДОДАТОК

1586 р., квітня 20. Луцьк.— Заява єпископа луцького і острозького Кирила Терлецького та соборного духовенства про результати огляду гривни від образу св. Спаса із луцького кафедрального собору Івана Богослова

Справа еґо милости шґца владики и крилошан луцьких.

Рокѹ тисеча пятсотѹ всмѣдсятѹ шостого, мсца апрѣля двадцатого дня.

Пришедши на вґрад кґродскии в замокъ господарскии Луцкии, до мене Стеѣана Кнегининского, наместникѹ подстароства луцкого, велебѹнын Демянѹ, дмитровскии прѣтопопѹ, и вси крилошанѣ церкви соборное луцькое Светого Ивана Богослова, именемѹ еґо милости шґца Кирила Терлецького, владики луцького и шґтрозьского, старшого, пастыра своего, так теж и сами шґ себе шповедали, иж, ден:

Кґды епископя луцкая в рокѹ прошломѹ всмѣдсят пятомѹ через дворенина господарского пана Миколая Рокицького еґо милости шґцѹ владице луцькомѹ была подавана, тоґды, ден, и скарбы церковные в скареницы на гори вѹ церкви были списованы. Тамѹ же, ден, гривна шґ образа Спасова, которыи во столпе мѹраваномѹ на правомѹ крилосе

* Має бути наместника.

єсть // намалеван, старовечная, место золотое, с каменемъ єсть подана. А кгда, ден, теперъ на свято наше греческое Воскресеня Христова его милостъ штець владика лѹцъкин тые скарбы кѹ шзъдове, церковнии, выносити и до шбразов попривешовати был росказал, а хотѣчи мѣти ведомостъ ш тон гривнѣ, если золотая єсть або нѣтъ, ремесника прибавишы, казал спробовати. Которын, ден, поведил ижъ єст мосязовая позълотистая, а камене простое быти на нѣн поведалъ. В чомъ, ден, авы его милостъ штець владика яко старшини нашъ, такъ тежъ и мы при его милостъю крылошане мниманя якогѹ на себе не понесли, передъ вашмоств панє намѣстнику тѹю гривнѹ покладамы и шповедаем.

И просили помененыє всѣ крылошане именованъ его милости штца владика и шт себе сами, авы тое ихъ шповеданє до книгъ кгородскихъ лѹцкихъ было записано.

Што я записати казал.

ЦДІА України у Києві, ф. 25, оп. 1, спр. 35, арк. 344 зв.—345. Оригінал.